

31011 +
B-85

сер ежелін популярлық айығындар

ЛІСА УЛЫ ОРАЗ

ӨКТӘБІР ТӨНКЕРІСІ
ҶАНА САТСЫЈАЛІЈЗІМ
ҚУРЫЛЫСЫ.

орталық партия комитетінің баспасы „ПАРТІЗДАТ“
ҚАЗАҚСТАН ДҢО БӨЛІМ Алматы Мәскеу 1932.

ЖСА УЛБ ОРАЗ

ӨКТӨБІР ТӨҢКЕРІСИ

ҶАНА САТСЪЈАЛИЈЗИМ

ҚУҚПЛЫСЪ.

ср 5358

орталық партьја кәмијтетинің вәспәсә „PARTYZAN"

ҚАЗАҚЫСТАН ДЬ Қ БӨЛИМ. Алматы - Мәскев 193

ПРОЛЕТАРИИ ВСЕХ СТРАН, СОЕДИНЯЙТЕСЬ!

У. ИСАЕВ

ОКтябрьская РЕВОЛЮЦИЯ И СТРОИТЕЛЬСТВО СОЦИАЛИЗМА

*Доклад на торжественном заседании
алма-атинского городского совета
6 ноября 1932 г.*

Издательство ЦК ВКП(б)

«ПАРТИЗДАТ»

КАЗАХСТАНСКОЕ ОТДЕЛЕНИЕ — Алма-Ата — Москва 1932 г.

I. Öktəvir tənkerisinin çer çyzindik tarıjqı mañzı

Çoldastar, bizdiñ ulı öktəvir tənkerisimiz çer çyzindik tarıjqı mañzı bar is.

Bizdiñ öktəvir diñ çer çyzindik tarıjqı mañzı mñav: Pağç kəmy nasıñ talıñan erligi bolmasa, bizdiñ öktəvirimiz burıñ, soñ tənkeristerden, repormalardan (özgeristerden) butindej basqa, tipti negizniñ özi veten; bizdiñ öktəvirimiz kəpıtalizimniñ istegi çyjesiniñ tyrin özgeriy, „on davı“ maqsat etpejdi; qanavcıl tyrlerin qıvıltır, özgeriy di de maqsat etpejdi. Bizdiñ öktəvir burıñ eski kəpıtalist tyri çyjeni butindej qıratır, çana, satsıjaldı çyjeni tuvızuvdı közdejdi. Öktəvir tənkerisi qanavcılar ykimetin qulatır, adamdı adamnıñ qanavcılın çojıvdı, pıroletarjat dektatıvrasın ornatıvdı közdedi, sol közdegeni çyzege aırdı.

Öktəvir diñ çer çyzindik tarıjqı mañzı endigisi mñav: bizdiñ öktəvir dıniye çyzindegi çıjangercilikniñ sevini vızır, sıñıñ yzdi; çerdiñ altıdan bir völeginde burçıvazıjanıñ ystemdigini çojdı; onı vıjlikten tajdırdı, ykimet vızna tənkeriscil pıroletarjatı otırdı; tizgini sonıñ qolına alırdı.

Ezilgen, qanaloñan, pul-mädenijet çaqtarınan çurdaj voloñandar-Resejdiñ

çumıscılar tabı, eñbekci qara çar^{ıva} ları, ezilgen elderi özderiniñ völcöbek partıjasın, ulı kösemi Lenin niñ vascılı men, uımdasqan tyr de, adam ajıqsız qajratın çıjnar, oqıñan, mädenijetti, quraldı qanavcılarqa qarşı çıqtı; olardı qan majdanda veldesken kyreste çenir, çıqtır, vı arınan kyç aldı.

Öktəvir diñ çer çyzindik tarıjqı mañzıñ eñ aqırsı mñav: çumıscılar tabı, eñbekci qara çarıva men odaqtasır, yç çı udajı men quraldı azamat soqısnıñda öz elindegi tygil, vıkil çer çyziniñ burçıvazı jası men tap majdanında alıstı; ajnalasın çav qorcar tursa da, icte vıjlikten tajdırlıñan tapıñ qalqan-qut qanı qarşılasır, zıjankestik qılsa da, özi mecev, onıñ da mädenijet, çarıvacıl çaqtarınan artta qalqan patısa Resejniñ ekanomijkesini soqıstar vıden vıldırıp, isten çıqtır qojıñan bolsa da, onıñ ec qajısnıñ qaramastan, eñbekci qara çarıva men odaqtasqan çumıscılar tabı çavların vet qaratarı, öktəvir diñ ulı olçaların saqtar qaldı; öz vıjliginiñ 15 çıldıñ ömirinde çana, satsıjaldı qoqam qurıvda tarıjqıta volmaqan kycti qarqınnıñ ylgisini kersetti.

Burıñ, mädenijetsiz çumıscılar men qara çarıvalar el vıjlej almajdı,

Bul olaraq qol emes; olar mädenijet
i burçuvazıjasız is sızara almajdı,
degen vos ängimeler taralqan edi;
bul ängimenli beker ekendigi, onda
ec bir negiz çotıqıñ öktävirdiñ 15
çıldıq emiri tajaq vasqan tañvadaj
añq kersetip otır. Çumıscılar tavı
el vijlej aladı; caruvacılıq men mädenijetinli
çaq, satsıjaldı çyjesinde
tuvıza, çasaj viledi; çasajanda pı-
jadaldar men burçuvazıjanıñ özderi-
ne çasaqandarınan ana qurılıñ tez,
ana qurılıñ tolımı, ana qurılıñ
adıq sızatıñ qılıp çasajdı. Buqan
öktävirdiñ 15 çıldıq ajqıñ ajqıq,
tolıq delei. Öktävır tönkerisiniñ 15
çıl içindegi caruvacılıq çonindegi
tavıstar da, mädenijet çonindegi ta-
vıstar da adam ajtqısz zor, adam
ajtqısz adıq qonatıñ tavıstar; bu
ıardıñ qasında maqtalıp, köterilip
çyrgen kəpıtalıstıq caruva çyjesi de,
burçuvazıja mädenijetli de tykke tur-
majdı, olardıñ naqız sorlı ekendigi
olardıñ endigəri emir syıvınde ec
bir tarıqıñ men çotıqıñ ar-ajqıñ kö-
rinip otır; öktävirdiñ 15 çıldıq isi-
niñ tavıstar osıñ añqartıp otır.

„Öktävır tönkerisi bir ult cen-
berinen asa almajtıñ tönkeris emes.
Bul tönkeris aldı men enternatsa
naldıq, dynije çyzindik tönkeris.
Nege desenizder bul tönkeris adam
valasılıñ vykil çer çyzindik tarıj
qındaq keleli bet alıs, eski, kə-
pıtalıstıq dynijeden çana, satsıjal-
dı dynijege burılqan bet alıs“ de-
gen Stalin çoldastıñ sözi ävden otır-
dı söz.

Öktävır tönkerisiniñ çer çyzindik
mañız mınasında: bul çer çyzindik
pıroletarjat tönkerisiniñ vası, bir
völegi. Markis pen Lenin oquvı var-
ıq qanalıvı kəptiñ tuıqtalısqıñ,
qıldıqtan qutılıvına vıraç çol var.

ol pıroletarjatıñ quraldı köterilisin
çasav, satsıjaldı tönkeris çasav, pı-
roletarjat dektatıvrasın ornativ; kə-
zir pıroletarjatıñ satsıjaldı tönke-
ris çasavına kerecti tarıqıñ tıjanaq-
tıñ vəride pisip, çetilip qaldı, degen
volsa. Öktävır tönkerisi sol oquvıñ
çyzege sızqandıqıñ belgisi, sol
oquvıñ ajna qatası, mini çotıqıñ-
lıñ belgisi.

Keçester odaqındaq satsıjaldı
qurılıstıñ adam ajtqısz zor tavı-
tarı var; bul tavıstar Resejdegi pıro-
letarjatıñ çengendiginin çemisi; bul
tavıstar dynije çyzindik pıro-
letarjat tönkerisiniñ burılqandan äri
örçyvıne mıqtı negiz voladı; bul ta-
vıstar dynije pıroletarjatıñ eñse-
sin köterip, vıtasın arttıradı. Olar-
dıñ pıroletarjat tönkerisin ornativ
çolındaq eñ keleli kyreske uımda-
sıp tysınyvine, quılına kirisyvine
dem beredi, zor quvat voladı.

Dynije kəpıtalizimi irip cirip tigi-
sinen sėgilip varadı; äsirese osıñ men
qatar qojqanda Keçester odaqıñıñ
volıvı mundaq satsıjaldı qurılıs-
tıñ tavıstarı dynije pıroletarjatı
men ezilgen elderge çavdı qandaj
ädıs, qandaj tasil men çenip, çana
turmısın qalajca qurıvıñ çonin
kəsetetin ajqıñ ylıgi, erekce savaç
volıp tavıladı.

Olıñ ystine Keçester odaqıñıñ
volıvıñıñ özi, jaqıñıñ dynije çyzi-
degi kəpıtal elderiniñ tolınan adam
ajtqısz irgeli eldin sızıp otırqan
dıqı, çana satsıjaldı qurılıstıñda
qı orasan iri tavıstarıñ onıñda
iri-cirip çatqan kəpıtalij zimniñ canı
raq ortasına tysip, myldem kyjrep
vıtyvin tezdetetin voladı.

Öktävır tönkerisiniñ endigi bir çea-
çyzindik tönkeriscildik mañız mın-
da: Öktävır tönkerisi kecegi patsa

vijlegen Resejdegi adam ajtqъsz kър ezilgen „buratana» elderdi ult - otar quldъqъnan qutqardъ; sol ezilgen ulttardъn еңбекilerin satsъjaldъ qu rъbsqa velsendre qatъnastъrр отъr.

Bul ezilgen elder pъroletarъjat dek tatuvrasъ tusъnda, pъroletarъjattъn vas cъbъqъ men qana azattъqqa, cetedi; sonda qana ulttъq-madenijettilik cаqъ nan kърkejip, keneledi; Oктәvir tәnkerisi оsъnъ da is cъzinde ajqъn kър setip отъr.

Ult mәsesinin lenince, birde bir durъs volъp, tъnqъbъqъ cecilip отъr qandъqъ otar cаna cартъ otar elderdegi ult azattъqъn kърsegen qozqа bъstъ cаnadan taqъda еrcitip ерге bastъmaj qojmajdъ.

Kәzir dъnije cъzindegi ezilgen elderdin vәride vizdin Keңester odaqъn cъn cаratъp, cъn dos sanajdъ; vularъ na Keңester odaqъ әvden turadъda „Oz“ ultъnъn vaj-qulaqtarъ, burcъ vazъjasъ qancama едectese de ezilgen otarlarda qъ еңбекiler kәrciligi otarlavcъ eldin satsъjaldъ pъroletarъ jatъnda оz elinin pъroletarъjatъn da kәrine qoldap burъnqъdan әri syjev de; olaj etip отъr qan sevеvi ult, tap vostandъqъna tek pъroletarъjat dek tatuvrasъnъn tusъnda pъroletarъjattъn vasъbъqъ men qana cетetindigin, оz“ burcъvazъjasъnъn vasъbъqъ men cete almajtъndъqъn olar Keңester odaqъnan әvden kәrip, sezip, bilip отъr. Ult vostandъqъn kърsegen tәnkeriste pъroletarъjattъn cаna tuvъsqan kә mynes partъjalаръnъn vasъbъqъ men sol tәnkeristin еrcip еrkendeви taqъ da vukil cер cъzindegi cъjangerciliktin qulavъn carcандatadъ.

Otar, cаna cартъ otar elderdegi tәnkeristin еrcyvine Oктәvir tәnkerisinin qandaj zor adam ajtqъsz kycи

әser etetindigin Stalin coidas:

«Oктәvir tәnkerisi cаna zamandъ bastadъ; dъnije cъzindegi ezilgen elderde pъroletarъjat pen odaqtasа отъrр, pъroletarъjattъn vasъbъqъ men cасalatъn otar tәnkeristerinin zamanъn bastadъ. Burъn ezilgen qalbъqtardъ qutqaratъn, azattъqqa cетkizetin бирден бир durъs әdis ult tъn ulttan cъrъbъp ketyvi, ulttardъn vъtъrap ketyv әdisi tyrli ult еңбек ilerinin arasъna ot cаqъp, ult araz dъqъn еrcityv әdisi“delinip cъryvci edi. „Kәzir bul sөz vutindej beker ge cъqtъ dep eseptev kerek. Oктәvir tәnkerisinin cemisinin biri-bul tәnkeris cаnaqъ sөzdi еtirik erte kke ajnaldъrр, myldem kыjretip, kыlinkәkkeucъrdъ; ezilgen elderdi qutqarъp, azattъqqa cетkizyvdi n pъoletarъjattъq, еntъnatsanalъq, mьnd a bir durъs әdisinin mymkindigin, sө nъn ең qolajъbekendiginis cъzinde kәrsetti, nece tyrli elderdin cъmъs cъlarъ men qara caruvalarъ оz bъ tъjarlarъnca cаna еntъnatsanalcы dъqçәni men tuvъsqandъq odaqqu ruvъ mymkin ekendigin, sөnъn ең qolajъ ekendigin is cъzinde kәrset ti. Kelecektegi, varъbъq el еңбекci lerinin birigip, vukil dъnije cъzindik caruvacъbъq quruvъnъn alqac qъ vejnesi volъp отъr qan Satsъjal dъ Keңes respәblijkelerinin odaqъ vucqan tolbъ ajqaq.. Otarlardъ, va qъnъstъ elderdi emin-erkin qanar ezip, mejlince tәstegen, bul cаvъz dъq qаec kimde qarъsъ cъqrajtъn dәvir еtti, kәzirotar cаna vasqоqavaqъnъstъ cаbъnъstъ elderde azattъq tәnkeris teri volatъn dәvir tuvъdъ; ol elder degi pъroletarъjattъn оjanъp, tәnkeriske kәsem-vascъ volatъn dәviri tuvъdъ „dep аnqartadъ.

Уьсқасынан қажығанда, биздің төңкерісümüzдің қер қызндик-тарьқь

қа на' қер қызндик төңкерісцлдик мә рьзь осы.

II. Октөвир төңкерісі-сатсьжалдь төңкеріс

Октөвир төңкерісінің дүсүпандарь-қер қызи бурқувазияси қасан да болса карьжализим мәңгі қасайды, Октөвир төңкерісі тарьқь negizi қоқ бир вет алдь вьлгүнцилік-деп ьсандьрмақ во ьр аяқайлап келди (көзир де сонь аята ды). Онь бурқувазиянің сатсьжал-демократ агенттері -Октөвирдің қер қызилік маңызь қоқ, Октөвир төңкерісі ьролтарьжат төңкерісі емес, деп келди тек Ресеј қақдаьнда қана вольтаьн қергилікті маңызь бар қана оқы қа, Ресејдегі қурььр қатқан мылде сатсьжализим емес-дегенди аятыр келди.

Қер қызи сатсьжал - рачестердің көсемдері -Октөвир соқьстан қасқан салдаттардың, қарасаруалардың төңкерісі, ьролтарьжат вил төңкеріске сатсьжалдь төңкеріске ұмтылаған тар вольр кирген қоқ, тек соқьсть тоқтатувь tilegen тар вольр кирди деп сандирмек вольр келди. Мунан олар - Ресеј төңкерісінің толқынь тез васыладь, салдат-қара саруалар уй-уйіне тарайды. төңкеріс васыладь, вөлсебектер үкіметі қулаядь-деген қорьтандь сьқарды.

Belgili Ресеј мен севегі Дан:

„Қалың вьдараьнь паразььдь вөл себектер қурған үкіметті тезінен қулатадь. Вөлсебектер узақ қеңір тура алмайдь, қенген вөлсебектер қаньстальр қоқ вольды, ьролтарьжат қеңiledi» деди.

Зіновіјірі, Көменір қана васыларь мында Даннан аьрмась вольған қоқ. Булар Октөвир төңкерісіне қарсь вольр:

«Қер қызи қақдаьнда бизге тезінен көтеріліс қасавдь mindet etip

отьраған ес нөрсө қоқ, -өзімізді оқ қа вайласақ, биз Батыстақь сатсьжалдь төңкерісіне зьжәнкелтиремиз» деди.

Октөвир төңкерісіне дүсүпандарьнь вил сөздерінен бурқувазиянің бир қа қьнан топастьқь, өктөвирдің сатсьжалдь, қер қызилік төңкерістік сьпратьн тьсіне алмайтандьқь көрінсе, екінсі қақьнан-онь өктөвир төңкерісінен қорқатандьқь, ьролтарьжат төңкерісіне қарсь қан таласьр қыресүйі көрінеді. Әр кимге мәлім, бурқувазия өктөвир төңкерісі адам васыльнь қа қа тарьқьньнь васы екенің мойында са, ол бурқувазиянің өзің өзі вавьз қақьань. Бурқувазиянің сатсьжал-рачис агенттерің аласақ, вилар да қуралдь көтеріліске, ьролтарьжаттьң вилікті қыс пен алувьна қарсь вольр ветінен қа қьлмайды.

Мунан көріп отьраьньмыз, өктөвир төңкерісіне қарсь вольвсьлардың вәрінің негізгі дәлілі мынадай: қал ьр алқанда ьролтарьжат төңкерісінің тарьқь negizi қоқ. Ресејде сатсьжалдь төңкеріс үсін қақдаь пісіп қетіскен қоқ, сондықтан өктөвир төңкерісі ьролтарьжат ұьмдастьраған төңкеріс емес, Ресејдегі вақытса вьлңсіліктен туьдан төңкеріс, сондықтан вөлсебектер бир елде үкіметті ұстар отьра алмайды, сатсьжализим қура алмайды. Бар дәлілі осы.

ьролтарьжат төңкерісінің 15 қьлды-қьна қорьтандь қасақанда өктөвир төңкерісінің дүсүпандарь дәлілінің негізсіз, дурьс емес екенің тольқ көрсететін бир несе мәселені анықтар өтыв керек.

Ръролетаръјаттың сатсыјалды төңкерісінің тарықъы негізін алақ, менімсе буқан көр тоқтар, тарықъы негіздің болуына, барлыққа бурқувазіеде дәлелдер көрсетіп қатуудың қажеті жоқ, ұйткені бул мәседеде ес вақытта бурқувазіе мен келісе алмаймыз. Біз өз дәлелімізді Маркістің дүніе таууын негізге аламыз. Біздіңсөз біролетаръјат төңкерісін, руытаръјаттың қенуын дәйындап қетістірген кәрпјталіізімнің өзінің, әсіресе оның қыјангерік дәвірінің өсуу заңы.

Біздің ұлы көсеміміз Маркіс бул туғралы ылај деп қазды:

«Ірі өнерлі кәсіп күйеіген сайып бурқувазіенің өнімді өндіріп, ізем деп келген негізі бурқувазіенің таваны астынан суысыр сықа береді. Бурқувазіе алды мен өзінің көрсілерін дәйындайды. Бурқувазіенің қенілуі де, руытаръјаттың қенуінде сөзсіз. . . кәмынестер асыр айтанды: олар мақсатына тек кәзіргі ықил қоғамдық тәртіпті күйіпен қоюу қолы мен қана қетеді. Кәмынестік төңкеріс алдында үстем таптардың зағасы ұсыны. Бул төңкерісте біролетаръјат тек буқавынан айрылады, нәтижесінде ықил қер қызып қолына алады».

Сатсыјал-пақистердің: Ресејде сатсыалды төңкеріс үсіп қақдај пісіп қеніскен жоқ-дегені де тыкке турмајын дәлел.

Олар булај дегенде: егерде қай вақытта болса да, қайда болса да руытаръјаттық төңкеріс болса, тек өнерлі әсібі күйті елдерде болды-дегенді негізге алады. Біз кәрпјталіізімнің ірі келкі өспеуі туғралы Ленин қолы негізге аламыз.

Бул туғралы Ленин:

„Еканаміікелік, сајасаттық өсуу

дін бір келкі болмауы кәрпјталіізімнің айрылмајтын заңы. Сондықтан сатсыјаліізімнің әуелі бір несе ја ол тығил қеке кәрпјталды бір елде қенуі мүмкін“ деді.

Кәрпјталіізімнің бір келкі өспеу заңы деген не?

Сталін қолдас Іеніізімнің бул руытаръјаттың негізін толықтыр ылај деді:

«Кәрпјталсы елдердін өсууі бір келкі емес, кәрпјталсы елдеріінің артынан екінсі тіркеліп ја бәрі бір қатар өспеуі, үздік-сөздік өседі, бурып алқа кеткен елдер руыстығыр сықағыр кейін қалады, қаңа елдер алқа сықады. . . Кәрпјталсы елдердін мұндај өсууінен кәрпјталсы дер қавылар арасында бөлінген қер қызып қайта бөлу үсіп қаңа қаңалдар, қаңа соқыстар турмај турмајды. . . бул қаңалдар, соқыстар қыјангерлікті нақарлатады, солсеверті қыјангерліктің қер қызылік мајданы кей елдерде қығыр кеткіс, нақар болады, сондықтан сатсыјаліізімнің қеке елдерде қенуі мүмкін болады» (Сталін «Аппазіісіе туғралы» 341-бет).

Соны мен алдағы қер қызылік төңкеріс бір кезде тutas болып қалмајды, тырлі елдерде, тырлі вақытта болуан төңкерістерден қуралады. Қер қызылік төңкеріс Октябрь төңкерісінен басталды, кәзіргі Батыстағы қумьсыр қоғамсы, Сыростағы ұлттық азаттық қоғамсы қер қызылік біролетаръјат төңкерісінің қалқасы.

Бул туғралы Ленин ылај деді:

„Сатсыјалды төңкерісті ықил қер қызынің біролетаръјатты бірігіп қасатмајды“.

„Қер қызы біролетаръјаттың бірігіп қымы қылуын қыјалдау-сатсы

jalijz'mdi söz vujdaqa salıp, bir çola çjnarp qojuv voladı“.

Söz çoq, birer elde satsyjalizimniñ çenyvi ycin karjtalijzimniñ ösip, belgill bir satyqa çetken voluvь kerek, olaj bolsa, aldınqı qatardaqь yndistirijelik çumьscь tazь voluvь cart.

Öktävır aldında Resejde ädevir esken karjtalijzimniñ, uymdasqan yndistirijelik çumьscь tazь volıqanь menimce ec kim ötirik dej almas.

Karjtalijzimniñ bul ajtyqan ösyv satьsь, çeke karjtalь eldiñ belgill mädenijettik satьsь-sol elde satsyjalizimniñ çenyvi ycin kerek satь tuvralь Lenin çazdь:

„Fgerde satsyjalizim quruv ycia mädenijettiñ belgill bir satь qa (mädenijettiñ «belgill satьsь») qandaj ekenin ec kim kesip ajtalmasada“ çetyvikerek bolsa, vizge äveli sol belgill satьqa çetkizetiñ negizdi tönkeris çolь men qolqa alıp, sonan kejin nege çumьscьqara caruva ykimet, keñes qurьsь negizi men basqa elderdi quvьp çetyvge umtьlmasqa“.

Biz öktävırde çengende eñ aldaqь, önerlik ösivikyci elde çengen çoq pьz, karjtalijzim bir cama kycejgen, uymdasqan yndistirijelik çumьscь tazь var elde çendik.

Рьголетарьjat tönkerisiniñ Resejden bastaluv səvəvi: karjtalijzimniñ vri kelki öspəvine çьjangerlik cьncьrdьn pasar vuvьnь osь Resejde voldь. Bi raq cьncьrdьn pasar vuvьnь Resejde volqan eken de, sondьqtan cьncьr yzilir ke'ken eken-dep ojlav kəte, Lenin. Lenin partьjasь bastoqan çumьscь tazь Öktävır tönkerisiñ ne-

çemeçьldar vojьnaözirlep, pьsiripkeldi.

Resejdiñ çumьscь tazь, eñbekci qara caruvlarь, ezilgen qalьqtarь 1905 çьldьntönkerisin vasьnan ötkizdi, pat caqa, vurçuvazijege vas ijyv men, çalьnuy men turmьsьnьn ondalmajtь nьna közi çetti; 1905 çьldan 1917-çьlqa dejin, neceme çьldar vojьna kənistijtyvtsije men qujьqь bir tu tam Domanьn tyk vermejtiniñ, bul tek alravьttardь, karjtalьcьlardь kycej tyv ycin istegen ajla ekenin kərđi.

Ревьral tönkerisiniñ vastap öktə bir kynderine dejin çumьscьlar, qara caruvalar, ezilgen qalьqtar partcasьz da turmьsьnьn ondalmaqanь kərđi. Olaj bolsa avьrmalьq; çoqсьlьq çal qьz patcadan emes eken, vijliktiñ vurçuvazije, alravьttar qolьnda voluvьnan eken, olaj bolsa bul kyjden qutьluvqa çalqьz çol vəlcevekterge erip, vəlcevekterdiñ vasьlьqь men vurçuvazijeni qulatьp, vijlikti öz qolьmьzqa aluv kerek eken-degen oj kirdi. Sondьqtan öktävır tönkerisi uymdasqan, bet aldь qozqalьs, vylincilikti dev tarьj qьcьndьqqa yjlespejtin kərne çala.

Öktävır tönkerisi Resejge qana vejim, soqьstan qacqan saldattardьn tönkerisi dev mylde durьs emes. Öktävır tönkerisiñ vutaj dep tanuv ta qь da sol vasqadan kəri artta qalьn qьraoqan elde tönkeristiñ çenil çenyv sevepterin tysinbegendikten, Öktävır tönkerisiniñ çenyvine sevep volqan çaqdajlardь teris uqqanpau tuvadь. Öktävırdiñ sьrtqь çaqdajьnda mьna daj paktiler voldь: çer çyzillik çьjangerlik soqьs, çьjanger elderdiñ qalьn vuqarasь arasьnda soqьstь toqtatuv tuvralь öktävır uranьnьn keñ tarap bedeli artqanь, çeke elderde tönkeris

tin kezi çetip tajaıuvь, munьnь vәri çer çyzi vurçuvazijesiniң öktәvirge qarьsь virigyvine mymkindik vermedi

Icki çaqdaıda mьndaı paktьlar vol dь: сооьrlanьp kycin qosqan çumьsь tавь, çerdin azdьoьnan, alpavьt tar qьsьmьnan qara caruvlar көpcili gi arasьnda narazьbьqьnь kycи vobuvь, pьtcađan vastap әrednikke dejin, kelimsek qulaqqa dejin, sonьnь vәrineñ qorьbь, zәvir, көrip oьtьrqaп Resejдеgi otar elder arasьnda oьp narazьbьq, çьjangerlik сооьstьnь avьrma lьoьnan çydegen çalpь qalьbьqьnь icin degi narazьbьqь. Lenin vastaqan eп naqьz төңkeriscil vәlsevek partьjasь nьn vaг voluvь.

Qara caruvajardь өзine ertken pu rьtaryjattьnь quraldь көterilisi öktәvir төңkerisin Lenin çaqdaıdь, tartьnь kycin çana vasqalarьn esep ke ala oьtьp, salmaqtaı oьtьp da jьndadь.

Öktәvir төңkerisiniң aldьnda Lenin vьlaj dep çazdь:

„Çeңip сьoьuv ycin көterilistinь zagovorьja, partьjaja syjenvej, al dьnqь qatardaqь tapqa syjenyvi kerek Bul birinci. Kөterilis qalьbьqьnь төңkeriscil өkrinine syjenyv kerek

Bul ekinci çaqь. Zavlar kele çatqan төңkeristinь tarьjqьnda qalьbьqьnь aldьnqь qatarьnьn vәsәndiligi asa kycejip çegine çәtetin, ducpandar qatarьnda, төңkeristinь eki çaqь tavansьz dostarь arasьnda solqьl daqьqь kycejetin kezәn voladь, көterilis mine sol kezәnge syjenyv kerek“.

Mine osь aıtьloqannьn vәride esepke lьnьp pajdalanьldь.

Vәlsevekter төңkeriske uzaq vaqьt kycи daıjьndalьp, onьn nәtijçesinde kezindegi qolajь çaqdaıdan pajdalna vәse, tyrli satsьjal qujьrcьqtardan ir

gesin avlaqtaı bilse, öktәvir төңkeri sin uıjьmdastьp çәne bilse, bul viz din ducpandar aıtqandaı „Resejдеgi vьllncilikten“ volqan çoq, Bul vәlse vekterdin ezderiniң, olardьn көsemі Leninniң eпbegi.

Ducpandarьmьz öktәvirdin resejlik sьjpatь tuvralь aıtqanda vizdin төңkeristegi qara caruvanь alqan or nьn dәlel qьladь. Bul mәselede aportun cьl atavьlar kavьtьskij, Tyrotьskij çana vasqalarь: puroletarьjat төңkerisinь depьpuoletarьjattьnьtleğimenqara caruva nьn tilegi tyrlice, virine viri qarьsь degendi negizgealadь. Bul „taza pьroletarьjat төңkerisin“ çaqtavcьlar is çyzinde pьroletarьjat төңkerisine qarьsь volьp çer çyzi kapьjtalcьlaıynьn özdiginen dynijeni „taza pьroletarьjat dynijesine ajnaldьrqaпnьn kytip oьtьra vermek.

Öktәvirde qara caruva men odaq tasьp viraq qara caruvaqa vasьbьq ete oьtьp çәndik bul vizdin төңkeris tin pьroletarьjattьq satsьjaldbьq sьjpatьna tyk qajcь emes.

Bul mәsele tuvralь Lenin çazdь:

„Puroletarьjat dektatuvrasь eпvekilerdin avangardь pьroletarьjat pen eпvekilerdin pьroletarьjattьq emes sanь көp toptarь (usaq vurçuvazije, usaq көsip ijeleri, qara caruvalarentelegensijeçanavasqalarь ja olardьn көpciligi men eki arada oьp tartьq odaqьnь kapьjtaloqa qarьsьodaqьnь, kapьjtaldь tolbьq qu latьp, vurçuvazijenin qarьsьbьoьn, onьn kapьjtaldь qajta ornaturьqa umьtьlunьn vasuv ycin, vir çola sat sьjalizimdi qurьp, nьoajtuv ycin birikken odaqьnь aıjьbьqca tyri“.

Lenin vasqa çazoqandarьnda da bul odaqьnь vasьsьpьpuoletarьjat ekenin talaj aıttь, Lenin pьroletarьjat em es көpcilikke otar elderdin cala otar

elderdin eņbekcilerin de qostь.

Söz çoq, öktəvir tənkerisinin çer çyzilik сыртъ, çer çyzilik маңызъ var. Bul tıvralь Lenin vьlaj dedi:

„Bizdin tənkeristin keј bir ne grzgi сыртатарында тек çergilikti тек ultтыq, oғьстыq маңызъ emes, çer çyzilik маңызъ var... bizdin tənkeristin çer çyzilik маңызъ деп biz de volqan tənkeristin vykil çer çyzinde volmaj qalmajтынын ajtamыз. Resejde volqan tənkeristin ylgisi vykil çer çyzi elderine oldardьn çuvьqtaqь keleşeginde volatьn oqьjoanь, ol oqьjoanьn volmaj qalmajтынын kersetedi“,

III. Satsьjalizmniң çer çyzindik tarьjqьj tabьstarь

Endi elimizde satsьjalizm ornatur məselesine keleşik.

Öktəvirden soңqь satsьjalды qurьlyсьмыз tarьjqьna көz salsaq, keşes ykimetiniң alqacqь dekiretteriñ özde ri de Öktəvir tənkerisiniң satsьjalды tənkeris ekendigin, keşes ykimeti satьjalizm ornaturqь umtyloqanьn arajqьn kersetedi.

Bitim çajьndaqь dekirettiң (1917-çьloqь öktəviridin 26-kyni Keşesterdin II sijezi qavьldaqьan) sözderi mьnadaj edi:

„Öktəviridin 24 men 25 degi tənkeriste tuvqan“ çumьсь, saldat çana qara caruva depotattarьnьn keşesterine syjenetin Çumьсь qara caruva ykimeti varьqь soqьsuvь elderge olardьn ykimetterine derev ədil demakiratьjalьqь bitim çajьn söz qьluv kerektingin usьna dь“ . . . „Kucti çana vaj ulttardьn qoldarьna tysirip alqan əlsiz elder di qalaj vəlisip aluvьn cecyv ycin bul soqьсьь soza veryvdi adam valasьna istegen oğasan zor qьlmьs,

Sonь men çoldastar, tıvra ajtuv kerek, öktəvir tənkerisi kapьjalizmniң əsyvinde tarьjqь çolь men dajьn dalьp keldi, öktəvir tənkerisi pyole tarьjat tənkerisi, öktəvir tənkerisin Lenin çaqьn serigi Bstalin çoldastьn eң çaqьn qatьnasь men ne ceme on çьldar vojьna uьmdastьr dь öktəvir tənkerisi Resejde burçuva azije men alravьttardьn ystemoigin bir çola çojqan vykil çer çyzinde satьjalizm zamanьn bastoqan tənkeris Öktəvir tənkerisi kezinde çasaldь öktəvir tənkerisiniң çasaluvь tarьjqь zaпьna tolyq yjlesedi.

dep bileди ykimet; sonьqтан bul soqьсьь varьqь elderge birdej ədil bitim çasasьr varьr, toqtaturqьa, veļ vajlap, derev bitimge qol qojuv qьa dajar ekendigin bildiredi“.

Çer çajьndaqь dekiret (II keşester sijeziñ 1917-çьloqь öktəviridin 26-datyngi saqat 2 de qavьldaqьanь) sözderi mьnadaj edi:

1) Pəmeccikterdin çerge qoça volqan mençigies bir qunsьz, təlev siz çojьladь.

2) Pəmeccikterdin, manastьr, çerkevlerdin çerleri, varьqь əli, ti ri quraldarь men, qora-qopsь, sajmandarь men tygelinen volьсььq çer kəmiјtetteriniң çana yjezdik qara caruva depotattarь keşesteriniң quzььna veriledi. . .

Eņbekci çana qanaluvьь qalьqьn erki (çalь Resejlik Ortalьq keşes kəmiјteti atьnan Qurьltajdьn alqacqь məçilisine 1918-çьloqь qьnuvardьn 5-de usьnьloqan) vьlaj deјdi:

„1. Resej-çumьсьь, saldat çana qara caruva depotattarь keşesteri

ni respublikesi volyp çaryalanady. Ortalyqta da, çer-çerde de varlyq vijlik osy Keñester qolynda volady.

2 Keñesti Resej respublikesi erkin ulttardyñ erkin odaqyn negiz etip keñesti ult respublikeleriniñ pederatsyjasy volyp qurylady.

Osy deklaratsyjanyn ekinci taravy p'roletaryjat t'ñkerisiniñ mindetin, typkilikti k'özdegen maqsatyn ajtqan:

„..«Adamdy adamnyñ qanav syl'qyn çojuv, qoçamnyñ tap-tap-qa velinyvin qurtuv, qanavcy larqa es bir ырақтысылq qylmaj, yñin esir'p otyruv, qoçamdy satsyjalidy çen imen uymdastyruv çana satsyjalizimnyñ varlyq elderde çenip çyjuvyn qamdav.»

Sonan, ez elimizdegi burçuvazyjanyn da, vykil çer çyzi burçuvazyjanynyn da. Æktäv'ir tavystar'na sozoqan suv'q qolyn udajy men yc çyl sozyl qan tap soç'ysynda qajy'p, tojtar'p tastadyq; ajta qalqandaj e'lik k'erset tik; soç'ys k'emynezimi d'evirinen et tik; sony men qatar, Lenin ajtqandajyn:

„Çol-çonekej burçuvazyjal'q-de makiratyja t'ñkerisi meseleleriniñ tyjinderin de qosa cecip otyrdyq.“ T'ñkeris satsyjalidy vola bastaqan soñ kedej qara caruva men, çarty p'roletaryjat pen, varlyq qanaluvsy lar men qol ustasa; ынтымақ qosa oty'p, k'erytalizimge, sonyn icin de avyl-p'əsəlke degi vaj-qulaqqa da spekul'enttarqa da qar'ly çyqt'q; sodan әri ilgeri attap, p'roletaryjat tyñ naq'yz t'ñkeriscil, satsyjalidy mindetin, satsyjalizim ornatur mindetin qolqa aldyq.

Sol kezdiñ ezinde Tyrot'skij çana basqa ap'ortun'star өңестер, өктäv'ir t'ñkerisi vastaqy t'ñkeristin „vel-

gisi“ „tyrtkisi“ qana, Batysta t'ñkeris volmasa Resejdegi t'ñkeris çary çerge qadam basyp'bara almady; satsyjalizim ornaturamy degen soz quroqay çyal qana, dep ezyv'lep çyrdi.

Biz Leninniñ, k'erytalizim bir kelki örkendej almady, degen oquv'na syjenip varlyq kycti saldyq ta, öktäv'irdiñ olçalaryn qoldan çyqarmasqat'y'lyst'q; satsyjalizim ornatur qam'na kiristik; satsyjalizim ornatur ycin Batysta t'ñkeristin voluvyn çart etkenimiz çoq: qajta, Æktäv'irdiñ olçalaryn nyçajtuv'myz özge elderdegi t'ñkeristi çarçandaturdyñ qam', dep sanadyq.

Ustazymyz Lenin bir elde satsyjalizim ornaturqa әvden volatyndyqyn asyp ajtqan. Ol vylaj degen:

„Сыпында, ири-ири өндiрис quraldarynyñ varlyqynda memleket qolyn da; memleket vijligi p'roletaryjatyn qolyn da; ol p'roletaryjat san myli jendegen usaq qara caruva men odaqtasyp otyr; p'roletaryjat ol qara caruvalarqa basçy volyp otyr; taqy talaj basqasçy var; endi osylar dyñ özi, bir kezde savdagerlik dep s'ekken, k'ezir Nep tusynda da keç çaqynan sögyvimizge әvden volatyn bir k'eperetseniñ özi arqyly tolyq satsyjalidy qoçam quruv'myz qa qaçetti negiz volyp tavylmaj ma? Bul әli satsyjalidy qoçam qoçamnyñ quryloqandyqy volyp tavylmajdy; viraq sony quruvqa osylar tolyq çetkilikti volady.“

Dur'syna kelsek satsyjalizim qurylysynyñ tap soç'ysynan soñqy alqacqy d'eviri öte çylyñ tijdi

Сумьсылар тавь eski burçuvazyjanyn çyl t'erecildik memleket quralyn vuzdy, ony әvden çyjratty; onyn orn'na

vərinde çanadan quruvь kerek boldь
onьq ber çaqьnda vajaqьdaoьq Parьç
kəmyunlarьnьq talavь volmasa, bul
iste ec bir tarьjqьj təçirijve volqan
çoq edi; çoldь тыннан saluvь kerek
boldь.

Biz çumьsqa kiriskende soqьstar
da kyjzelgen ənerli kəşivimiz var
edi; onьq ənimі soqьstan vurьnoьq
nьq ves voliginіq bir sьvaqьsьnan
aspavьcь edi; тыраньsportьmьzdьnьq çu
mьsь da çaqьndalyр, soqьstan vurьn
qьnьq vesten vьrindej mөлcerge tysip
edi; tek avьl caruvacьsьqьnьq ənimі
qana soqьstan vurьnoьqsьnьq 50 pur
sentindej edi. Ekinci çaqьnan, eski
tərecildik mekemeler negizine dejin
əvden kyjretlip volmaqan edi de,
mejlince qasarьsьр' qarьsьlьq qьlьр
edi; sonь typ onь men qьjratьр, ça
nadan keñes mekemesin çasav kerek
boldь. Çumьsьclar taьnьnьq əz ьsьl
qan, maman adamdarь az edi; əsire
se ol kezde əte kem edi; çetpevcі
edi. Sonьq ycin de ol kezde kəme
serler qojьlьр çyrđi; mekemenіq əzin
degiler qarьsьlasьр, əzlnizdik maman
adamdar kem volqan uvaqьtta bul
kəmeserler çumьsьclardьnьq vaqьlavьn
çyzege asьruvdьnьq uvaqьtca qana qol
darьlqan ədisi edi. Sьrtqь kyjge kei
sek, ajlanamьzdь qorçaqan çav edi,
varьlьq isti əz kyc, quralьmьz ven qa
na istevge tuvra kelip otyрqan edi
sьnьnda kəzirde de solaj qoj).

Satsьjalđь qurьbьsьmьzdьnьq sonan
sonoьq ajaq aьsьn yc dəvirge volyv
ge voladь; bular çeke-çekeyc dəvir vol
qanь men, biri men biriniq arasьnda
dijalektijkeli vajianьsьь var edi; ol yc
dəvir degenimiz; 1 ajaqtandьruv də
viri, (2 satsajaldь qajta qurьbьstьnьq a
lqacqь kezeñi, aqьrьnda 3) satsьjalij
zim dəvirine kirgen kez.

Ajaqtandьruv dəvirinde viz memle
ket qolьna kəcken çylgell satsьjalđь
tyrjes ənerli kəşivimizdi, тыраньsportь
mьzdь çana avьl caruvacьsьqьnьq ajaq
tandьruvqa kirtstik; ol kezde avьl
caruvacьsьqьnьq kindigl orta caruva
volьр qalqan-dь. Ajaqtandьruv dəvi
ri degenimiz Neptiñ (çana ekanomij
ke sajasatьnьq) engizilip sonьq a
lqacqь satsьsьnьq ərkendelyvi de edi.

Əlevmettik-sajasat çaqьna kelgen
de bul dəvirde elimizdegi kəpьjtalis
tьq tekterdi tizgindəp ustap, ьqьstь
ruv çolьn ustadьq. Çer çyzindik ça
qьna kelgende vizdiñ ajaqtandьruv
dəvirimiz kəpьjtalizimniñ camalь or
nьqqan çana bir qatar irlgeli-irlgeli
kəpьjtal memleketterinde naqьz tən
keristik çaqdajdьnьq uvaqьtca solqьn
tartqan kezi edi.

Bizdiñ Kənester odaqьnda Neptiñ
alqacqь kezeñi qavlar ərkendegen
caqta dynije kəpьjtalizimi camalь
ornьqqan kez boldь; bul dəvirde qan
majdanda viz ven tьresyvge çaraj a
maj, çenilip sьqqan çavьmьzdьnьq kə
zine ymit kərine vastadь. Olar ke
ñesti Resej, ec bir qan təkpesten,
əz əzinen aq naqьz vurçuvazьjalьq
demakiratьjalь elge ajnalьр ketedi,
dep sendi.

Orьs vurçuvazьjasьnьq belgili va
tagəji Ustьralьр dejtin pьrapesir vь
lajca dep çyrđi:

„Resejdiñ serpini orьs cek arasь
na varьр tireldi de, toqtadь; Çer
çyzinde tənkeris boldь. degen
əşer ojaqan çerlerinen sьqraçan
nan kejn, endi kəmynestik qoz
qalьstьnьq vatagəjleri ne dep sьrla
sa da, vizdiñ elimizde mьqtь vur
çuvazьjalьq memleket qajta orna
maqьcь“ dedi

Ustьralьptьnьq əvijektipti serikteri

vizdin partija icinen de tabıldı.-Qu laqtn ezinen- ozi satsyalizimge uc- tasyp, qavbyp ketedi, endi caruva- qa berik muqat demev kerek, de- gen ertegiler esterinde syqar dej- min; erekse epvek etpej, kyrespej, Neptin alqacq kezindegi tolqanyn terveyvi men tup-tuvra komynemiz- ge varyp enyvdi tilegen keces, ca- ruvasylyq oryndarynda, avyl-peselke uymdarında talaj ton mojn terecik ter volqan da esterinde syqar, dej- min. Tyrotyskisterge kelsek, bular Ustyalyp pen birge keces cyjesiniq ozgerip, qajta casalyp vara qatqanyn bspattady da, astyrtyn toqkeriske qar sy partija qurav qamında voldy.

Keces ykimetinin qavlar da, apor- tunys atavylar da qaman qanlysty. Cumysylar tav, olardyq partjasy tygeli men, partija kesemi Stalin col das „Nepti Resejdi satsyaldy Resej- ge ajnaldyramyz“ degen Lenin esije- tin berik ustady; sol urandy is cy- zinde oryndap syquvdy tolyq qamty- dy. Partija icindegi aportunystar Neptin negizgi manisin uqynvady; ondy ne ycin qoldanylyp otyroqanyn iysinbedi. Sondy ycin de partjanyn XIV sijezi qorytyndy sözinde Sta- lin coldas osyn avden acalap tysin- dirip verdi:

„Nep cumysylar memleketinin erekse sajasaty; negizgi tutqaly oryndary proletaryjat memleketi- nin ez qolynda otyroqanda keryjta- lizimge col bergen sajasat; keryj- talizim tekterinin esesine satsyal dy tekterdi kovejtin sajasat; tap tady qurtuv, satsyaldy ekanomij- kenin irgesin qalaydyq qamyn ojla- qan sajasat“ dedi.

Ajaqtandyruv davrin volyp, jaqny kyuc, qural, qordy cyjnar volqan- nan kejin bir satsyaldy qajta quryly-

(rekonistiryksije) davirine kectik.

Satsyaldy, qajta qurylystyq irgeli qural, asqar veli elimizdi enerli kesiptendiryv isi voldy.

„Elimiz elektirlenip volqanda, ener- li kesip, avyl caruvasylyq qana- tyranyspyrtymyzqa kezirgi zaman- daqy iri enerli kesiptin teqnijke- ni negizi negiz etilip ornatyqanda - mine, sonda qana viz typkilikti cenetin volamyz“ (Lenin)

Sonan:

„Resejdin aman qaluvy qara ca- ruva eginnin qaqsy syquvna qana vajlanysty emes;- bul az; qara ca- ruvanyn kerek- qaraqtaryn cetisti- rip verip turatyn cedil enerli kesip- tin kyjli voluvna qana vajlanysty qana emes;- bul da az; vizge osy- lar men qatar avyl enerli kesipte- qacet“ (Lenin)

Aqy- ajaqynda:

Satsyalizimqa birden- bir zatty negiz vola alatyn narse- avyl ca- ruvasylyqyn da qajta qura alatyn macyneli iri enerli kesip volmaq kerek“

(Lenin)

Enerli kesiptendiryv isi qurylysy- myzdaqy en irgeli mesele. Avyl ener- li kesipti erkendetpej, endiris qural- daryn endirmej- satsyaldy qurylysy- myzdy ilgeri vastyruv mymkin emes.

Avyl caruvasylyqyn, coldarymyzdy qajta quruv, kerek-qaraq endiryv, aqynda memleketimizdin otaz qor- qavsylyq cumystary,- vey qana avyl enerli kesipti erkendetyv men nyq vajlanysty.

Partjamyz enerli kesiptendiryv- dy men avyl enerli kesipti erken- detyv meselesin myqtap ustamasa, viz kezirgidej teqnijke- ekanomijke- qaqтарыnan keryjtal elderine qaly-

vajtn qalge çete almaqanvolar edik.

Qajta qurıls döviriñ osь eñ ne gızgi maselesi kycti kyressiz, iri qıjn cыbqsyz ötken çoq. Aldь men oñcыl aportunьstar önerli kəsiptendiryv isiniñ kycti qarqьnьna qarсь voldь; qolьmьzdan kelmejdі; eldiñ caruvacь ыoььl cajqar, berekesin vuzьp alamьz dep zər çyladь; Sьtsьjaldь qurьlьstьñ qulacьnken saloqanekrininkerevilimedi. Ekinci çağьnan qajta qurьlьs döviriñ de tap kyresi de öte-mete cijelenisti; elimizdeki kəpьjtal tekterine vaj- qulaqtar oqacavuvь kycejtildi, bul cavuvьl satsьjaliziminiñ irgesin bekitip örisin onan sajnь ösiryv ucın kerek edi. Oñcыldar kəpьjtal tekterine, aldь men vaj-qulaqqa tus-tusьnan kycejtilgen satsьjaldь cavuvьl oq kərine qarсь voldь; vaj-qulaq çuvacь, momьl, dedi; pьroletarьjat dektatuvrasь, satsьjaldь qurьlьs çana tap kyresi çağьdajlarьndaqь eñ qaçetti isterimizdiñ varьl oььn da asьra siltevcilik tetence cara qoldanoqandьq, dep kyñirendi oñcыldar.

Biraq, Stalin çoldas bastatqan partьjamьz Lenin çolьnan ajьnoqan çoq; oñcыl, „socыl“ aportunьstardьñ vajcыl qulaqcыl talaptarьnьñ vərin de bettetpej, satsьjaldь qajta qurьlьstьñ, aldь men önerli kəsipti örkendetyv isiniñ kyrdeli çosparьñ çyzege vulçьtpaj asьta verdi.

Tap kyresi öte-mete cijelenissede, tap çavlarь, olardьñ partьjamьz icindegi aportunьs-əgintteri qancama qarсьlassa da, biz qalьq caruvacььoььñ satsьjaldь çən men qajta quruvda kəzir orasan zor-zor tavьstarqа çetip ötьrmьz.

Önerli kəsiptendiryv, qalqozdanuv arqasьnda 1929-çyldьñ çazьnda vaj-qulaq öndirisiniñ ornьñ qalqozdan oqan qara caruva men sapqozdar öndi

risi toььq vastь; osьnьñ arqasьnda viz vaj-qulaqtь tizgindep, ьoььstьryv saja satьnьñ vaj-qulaqtь tap iretinde çojuv sajasa tьna көctik.

Satsьjalizim ornativ çolьndaqь 15 çyldьq kyres qorьtьndьsьñ səz qьloqan soq bir nece keleli sьjьrlar dь atar ötejin. Mьsai oqа önerli kəsipti alьp, onьñ negizgi-negizgi çerlerin ajta ьlьq.

Tas-kөmir-1913-çyь 28,9 mylljen tonnь öndirilgen edi; 22-23-çyь 11 mylljen oqana voldь; basqaca aj qanda soqьstьr kezinde kemip qaldь. 32-çyь 90,5 mylljen tonnь öndiryvge tijispiz; ves çyldьq çospar voььncas öndirmegimiz 75 mylljen tonnь vola tьñ.

Munaj-1913-çyь 9,3 mylljen tonnь öndirilgen edi; 1922-23 çyь bul da kemip, 5 mylljenge tysti; 1932-çyь 23 mylljen tonnь öndirilgeli oььr çospardaqь öndirilmegi 21,7 mylljen tonnь edi. Solь men munaj çağьnan kəzirdiñ өзinde viz ekinci oььnoqа ilinip, Sol tystik Əmirijke ьctattarьnan oqana kejin volьp oььrmьz.

Coььñ-1913-çyь öndirilgeni 4,2 mylljen tonnь edi; 1932-çyь 9 mylljen tonnь oqа çetkizvekcimiz; basqaca ajtqanda sojnь çağьnan Çavьpadaqь birinci oььndь alьp oььrmьz. Leninniñ „yздik көtken kəpьjtal elderin quvьp çetip, vasьp ozuv kerek“ degen uranьñ iste oььndaqanьmьz oqа osь daaj oq.

Avьl caruvacььoьь çoninde— 1913-çyь egis көlemi 108,1 mylljen kekti edi; 1922-çyь 75 mylljen ge tysti, 1932-çyь 141 mylljen kekti ge çetti.

Maqta egisinde — 1913-çyь egis көlemi 647 mьñ kekti edi; maqta egisiniñ көlemi öte kem, cьoььmьdь ьoьь nasar voloqandьqtan ol kezdegі

Resej cet elderden 15 mylijen put maqta aldıratın edi-1932-çyly vizdin maqta egismiz 1.686 myñ kektirge çetti; vudan alatın maqtamyz 27-28-mylijen tonny volady; munymyz, cetten aldırmaı aq, keregimizge tolyq çetedi.

Qalqozdanuv. Muny salıstırarlıq taj 1913-çylda qalqoz volqan çoq; kəzir eldin 72-75 pirsenti qalqozda; muny icinde artta çatqan ult avdandar da var; son men, negizgi egin ci avdandarımız çalır aloqanda qalqozdanır voldy, devge avzemyz əvden vara alady.

Avy caruvasylyqın tırakterlandırın çəpinde-Muny salıstırarlıqtaj 1913-çyly ec bir tırakter volqan emes. Kəzir Keñester odaqında 3.100 M-TS var; olarda tırakterlar 1.360 myñ at kycindej. Vyly sarqoz, qalqoz eginderinde 150 myñ tırakter voldy; muny 101 myñ özimizdin keñes zavıttarında çasalır çyqqandar.

Qara caruvan qalqozqa vuruv ycin 100 myñ tırakter volsa dep, Leninin son arman qylyan kərke məlim; vizdin öz zavıttarımızda çasalqan tırakterlarımız qana 101 myñ voldy; caruvatımda çyrgeni 150 myñ. Qarkip pen Stalingiratta tırakter zavıttar, cıjki vujıty tolyq volsa, çylyna 100 myñ tırakter çasar çyqara alady; ony əg qajıssy 30 at kycindik volady. Celevede tolyqtıryla salıır çatqan tırakter zavıty «Kəter piller» degen eñ kycılerinen çylyna 60 myñ tırakter çasar çyqarır turmaq.

Endi kərcilik qoldy tavarlarqa kelejik-1913-çyly maqtale-qaqazdy matadan endirilir çyqarılqan 271 myñ tonny edi; 1922-23-çyly 75 myñ qa-

na tonny voldy da, 1932-çyly 620 myñ tonnyqa çetkeli otyr.

Kərcilik qoldy tavarın vırı-kələc ti alajyq, 1913-çyly 28 mylijen par kələc qujyır çyqarılqan edi; 1922 çyly 10 mylijen par qana voldy; 1932 çyly 75 mylijen parqa çetpek.

Elektirindiriv isi ırgeli is; Leninin satsyjalizim men keñes ykimetine negiz volady, dep bir emes, əlde necə ajtqan isi. 1913 çyly elektir stan saların quvatı 1 mylijen kelavat edi; 1932-çyly 56 mylijen kelavat voldy.

Əndirilgen elektirkyci 1913-çyly 1645 mylijen kelavat saqat edi; 1927-28-çyly 5 myljart kelavat saqat voldy; 1932 çyly 17 myljart kelavat saqat volady.

Tıranysport—1913-çyly temir çoldarımızın uzıny 58,5 myñ kelameter edi; 1931 çyly 83,5 myñ kelameter voldy; qavatın salınqan ekinci çoldar öz aldyna. Temir çol men tasılqan çyk esevi (mylijen tonnylar sanaqanda) 1913-çyly 132,4 edi; 1924-25 çyly 83,5; 1932-çyly 320,0 voldy

Endi mədenijet qurılysının ərken devine kelejik.

Mektepter-1914-15 nci oquv çylynda 78.847 mektep var edi; 1930-31 çylda 152.654 voldy. Bastavıs mektep oquvçylar (myñ esevi men) 1914-15 çylda 5.209,3 edi, 1931-32 çylda 17.639,7 voldy. Orta dərəcəli mektep oquvçylar (myñ esevi men) 1914-15-çylda 398,1 edi, 1931-32 çylda 2.718,2 voldy. Çoqarqy dərəcəli oquv orındarın oquvçylar 1914-15 çylda 120 myñ edi, 1931-çyly 270 myñ voldy; sonqy məlimetke qarajanda çoqarqy dərəcəli mektep oquvçyların san çaqına keigende dunije çyzindegi birinci orındy alır otyrqan viz ekemiz.

1913-çyly qat tanjytında 25 pur-

sent eken; 1931-çyly 70 % boldy; 1913 çyly çyqqan kitap önimini 800 mylijen somdyq eken; 1931-çyly 3.400 mylijen somdyq boldy.

Çumьscыlar tabьnyň ösyvi-Satsьjal dь iri önerli kәsip çumьscыlarь 1921 çyly 1.240 myň edi, 1932-çyly 6218 myň boldy.

Qalyq caruvacыlyqьna çumьsalqan kyrdeli qaraçat—1924-25 çyly 1.201 mylijen som edi; 1932-çyly 21.000 mylijen som boldy.

Keңester oдаqьndaqь qalyq tabьsьnyň artuvь mynadaj: 1926-27 çyly 25 mylyjart som bolqan qalyq tabьsь 1932-çyly 49,2 mylyjart som boldy.

Satsьjal dь sektirdiň 1932-çyly qalyq tabьsьndaqь salmaqь 91 pur. boldy.

Memleket bytçeti de çyldan çyloja artьp keledi. 1914-çyly, varlyq zajьm darьn qosqanda, bytçet 4.556 mylijen som bolqan edi, 1932-çyly 27.429 mylijen som boldy.

Mine, çoldastar, satsьjal dь qurьsьmьzdaqь negizgi qorьtyndьlar osьlar. Öktәvir tәnkerisinen kejin qana çarьsqa çyqqan önerli kәsипtiň çana taravlarь öz aldьna, olardь bul arada sөz çylyp turmajьmьn.

Өzderiň kәrip otyrьsьндar, qьsқaca colьp өtken bir az sьjьrdьndьzi de satsьjal dь qurьsьtaqь tabьstarьmьz dьndь orasan zor ekendigin kәsetedi. Bul tabьstar bykil çumьscыlar tabьnyň, elimizdegi varlyq enbekcinin adam ajtqьsьz kәsetken erliginiň çemisi, bular tap soqьsьn da, Cet çьjan gerleriniň qural dь çorьqьn da, actьqьtь da kәrdi, vashьnan өtkizdi, eski qasьrlar vojь kele çatqan vurьnoqь saltьn, әdetterdiň kyjretilip, eski qarьm-qatьnastьn çьjratьloqan dәvirlerin de vashьnan kecirdi, caruvacыlyq-mә-

denijet qurьsьsьnyň, çana, satsьjal dь qorьm qurьsьsьnyň adam tarьjьqьnda volьp kәrmegen kycti qarqьnyň da kәsetti.

Satsьjal dь qurьsьtaqь tabьstarьmьz çavdьndь çavuvьydaqьn betin qajtarьp tastap, ykimet vijliginiň tizginin qoldan çьqarmajь mьqьtь ustap qaloqandьqьmьz dьndьzi de partьjamьz dьndьzi Lenincil vashьlyqьnyň çemisi, Stalin bastatqan Lenincil Ortalyq kәmijet tih vәlcevәktik vashьlyqьnyň çemisi, Stalin çoldas icki, sьrtqь çaqdajlarьmьz birdej cijelengen caqtarda, solar qь qaramastan, qurьsьmьzdaqь san sьz kәp qьjьncыlyqtardь çene otyrьp, oqьsь, «solcьsь» aportunьstardьndьzi «teorьja, teorьjasьmaqtarьnyň» vәrin de, kyl-talqanьn çьqara çьjratьp, elimizdi tabьstan tabьsqa çetkizip keledi.

Өtken vaqьttaqь qorьtyndьlar dь tyjip kelgendь: biz satsьjalizm dәvirine kirdik; satsьjal dь ekanomijkenin irgesin qalap boldyq, çappaj qalqoz danuvьdь ajaqtap boluvqa ajnaldьq. Munьn vәride satsьjalizm çengendigin kәsetedi.

Leninniň «kimdi kim çenedi» degen mәselesi önerli kәsипte de avьl caruvacыlyqьnda da kәpьjtalizmge qarьsь, satsьjalizm pajdasьna bir çola tolyq cecildi.

Keңester oдаqь avьl caruvacыlyqьndь en usaq en majda elden, avьl caruvacыlyqь dьnyje çyzindegi en iri elge ajnaldь; avьr önerli kәsипti өrken detkendigimiz soncalьq qalyq caruvacыlyqьn qajta qurьp boluvqa kәrekti teqniьke negizin özimizden qurьp otyrьmьz. Elimizde çumьsьsьz dьndьz degen nәse atь men çoqьndь; enbekciler kәpçiliginiň turьmьs qaraçat çaqьda mәdenijet dәreceside sөzsiz oqьalьp, ana qurьlym kәterildi.

Өктәбирдин 15 ыдыгъ мерекесине келгендеги қурлысымыздың адам айт қысыз зор тавыстарымыздың узьн ур

қасы осы.

Bul тавыстар сылында қер қызиндик тарь јқбь маңызь барқенистервольтоты

IV. Кәријталізмнің қурьытын кеzi қақып

Өктәбирдин 15 ыдыгъ қорытындьсын тольқ көрсетув үсін қана басқа елдерде төңкеристің кысейув қақдајьна көз тигіп отьрған ентьнатыаналсы төңкерисцилдер волқандьомздың каријталсы elderde кәријталсылардың қажь не кыјде екенін қарап өтывиміз керек.

Biz қалық саруасылықьн қөндеген дәвири мен кәријтализимде сін ара турақталды, дәвири қават келди алдыңық қатардақь кәријталсы elder өз саруасылықьн қөндеп бир сьрырась саруасылықьн соқыстан вурьнқы пардасын асыгып кысейте алды.

Satsьjalды қурлыстың үсінсi дәвири мен соқыстан кейинги кәријтализимнің үсінсi дәвири қатар келди: еканомийкенің кысейувинде картелдер, тиестер, көвейди мемлекеттик кәријтализимге қарај вақыт усталды, мунь мен қатар қер қызин, вазарды, отарларды қайта вөлу үсін кырестегі қайсылықтар кәријтализимнің турақтылықьн парлататын қайсылықтар сийеленісті.

Ең соқында Bizдің сатыжализим дәвирине кыувиміз вен кәријтализим тарьықьнда вольт көрмеген кыцти қер қызин еканомийкелік дақдарьс қават келди. Бу еканомийкелік дақдарьс кыстыкытрегөңерде бир қақтап тувсар келген екен деп ојлавқа волмајды. Олај ојлав қата. Маркисцил вәлсевектер мунькыни вурьн вилди, мундај дақдарьс волатын кыни вурьн ајтты. Опың ісінде Ысталин қолдас асып ајтты.

„Кәријтализимнің сол турақталуын өзinen өндирісін, савдань өсывинен, теқниженің, өндиріс мунь

kindigin өсывинен мунь мен қатар қер қызи вазарь сегинің, ол вазарда қеке қыјангер мемлекеттер өрисинің артрај бир қалыпта қалуын, mine осыдан қер қызи кәријтализимнің ең терең ең кыцти дақдарьс тувады. Бу дақдарьс кәријтализимнің қандај волада турақталуын вурьнқы туруын қавьрты қана соқыстарға вастајды“.

Қер қызин еканомийкелік дақдарьстың кысейуви, тереңдеви тувалы бир сьрыра мәліметтер көрсетип өте-лік.

Металургия кыцти алты елде (Англия, Германия, Франция, Бельгия, Швейцария) соын ириву 1929-30 ыдыгь 60,2 пурсент кемиді.

Көмір сьқарув 1929-31 ыдыгь 29 пурсент кемиді.

Қер қызинің савдасы 1929-32 ыдыгь 51 пурсент кемиді.

Бу кәријтал дуньесинің 1928 ыдыгь өнерлі кәсіп өндирісі ендексин 100 пурсентке қојсақ, 1931-ыдыгь ажақьнда 68 пурсентке тьсип қалды.

Вәриңе мәлім, дақдарьс әлі тоқтаған қоқ, соқы мәліметтер дақдарьстың онап саян кысейіп, вара қат қанып көрсетип отьр.

Дақдарьстар вурьнда вольды, вирақ. кең қайлуы, узаққа созылуы, әсіресе кәријтал өндирісі өниминің кемювинің орасаны кендігі қақынан кәријтализим тарьықьнда мундај кыцти дақдарьс вольт көрген емес.

Bizдің еканомистердің есеvince кәријтализимнің 1925-35 ыдыгь ісіндегі тавыстарымызға. Көпкең кәријталсылар

өндириси 19-әсirdiң ajaqьndaqь parda
sьna ceginip qajta tysken.

Bul çende Berliñdegi kәniykytyr
ynistetin mәlimetidьzьq . Bul mәli.
metti „Bәlcevek“ çoralьnan aldьm

Çer çyziniң өnerli kәsip өnimi 100
pursentke aьnoqan Sonda varьq kә-
pьjtalь elderdiң өnimi 1932-çьl yjin
de 91 pursent, оьñ qasьnda Кеңes-
ter odaqьnьñ өnimi 1932-çьl yjәnde
1413 çьloqьsь men salьstьroqanda
301,7 pursent voloqan.

1928-çьl 100 pursent aьnoqanda,
vykil kәpьjtal, elderiniң өnerli kәsip
өnimi. 1932-çьl yjәnde 67 pursent,
Кеңester odaqьnьki, 1928-çьloqьsь
men salьstьroqanda 206,1 pursent voloqan

Bul sьjьrьdь taldap tysindirip ça-
tuvdьñ qaçeti çoq bolsa kerek.

Bul sьjьrьlar Кеңester odaqьndaqь
satsьjaldь qurьlsь pen kәpьjtalijzim
niң төмендеvi arasьndaqь alcaqьq
t, d onan saьn zoraьp vara çatqanьñ
kәrsetedi

Daqdarьs kycejgen ystine kycejip
vradь, wәseñdejtin, toqtajtn belgisi
çoq Daqdarьstьñ өndiristiң çeke ta-
ravlarьna әser etyvi tyrlice, viraq
Daqdarьs әsirese өndiris quraldarь,
istejtin өndiristerde kycti.

Çer çyzilik ekanomijkelik daqda-
rьs kәpьjalьjzimniң çalьp daqdarь-
sьnьñ negizi men kycejip vradь.
Kәpьjtalijzimniң çalьp daqdarьsь tek
өnerli kәsipke qana emes, avьl caru-
vасььoьnada, mәdenijetke de, qara-
çat caruvасььoьna avurçuvazijenidь
çьrtсььq qurьlsьna aь taradь.

Burçuvazijenidь oqьnьstьlarь, eka-
nomisteri memleket vasçьlarь bir ne-
ce çьl voьna daqdarьstьñ severte-
rli kәpьjtalijzimdi daqdarьstan qut
qaruv çoldarьñ izdep keledi, viraq ta-
va almajdь. Әsirese burçuvazijenidь

negizgi tiregi satsьjal-demokiratьja
kәpьjtalijzimdi өlyvden aman aьp
qaluvqa tьrьsьp çan talasьp qьjmь
davda. Munьnycin satsьjal demokira-
tьja ydep kycejip vara çatqan tap ky-
resinen çumьsçьlardьñ nazarьñ vәlip
teris çoloqa çetektejdi, daqdarьstan
soqьs arqьlsь çer çyzi kәmyvniizimi
men aldь men keңester odaqьna qar-
sь kyresyv arqьlsь qutьluvqa çol iz-
dep oьroqan burçuvazijege varьnca
çerdemdesedi.

Daqdarьs өndristin qoqamdьq sьj-
patь men ijemdenyvdiң çekelik tyri
arasьndaqь qajсььqтан tuvьp oьr.
Sondьqtan bul qajсььqть tek satsьjal-
dь tәңkeris pen qana çojuvqa voladь.

Çer çyziniң purьtarьjatь daqdarьs-
tan kәmenterinniң, tuvьsqandas kәmy-
nes partьjalарьnьñ vasçььoьqь men
tәңkeris arqьlsь qutьluv çaqьnda.

Sonqь kezde kәpьjtal elderine daq-
darьstan qutьluv amаль esevinde
oquvçьlardь kemitip, çumьsь өnim-
siz istanokterge көcip, vasqa sonday
çol men teqnijkenidь alqa vasuvь men
kyresyv tuvralь ygit vastaldь. Kәpьj-
t lijzimniң ujasь Әmirijkede Nijorьq
qalasьnda aqcasьz zattь zatqa almas-
tьratьñ qoqam асьloqan. Bul qoqam
«keri ceginip orta әsirler дәvirine ty-
syv kerek, daqdarьs sonday çojьla-
dь» dep ygit çyrgizedi. Daqdarьstan
qutьluvqa tapqan çolь osь. Bul kә-
pьjtalijzimniң tamьrьna dejin çirige-
nin, burçuvazije өzi quroqan tәrtiptidь
bankrot volьp iske aspaj qalqanьñ өzi
moьndaqanьñ kәrsetedi.

Bult uvralь Lenin өte durьs ajttь:

«Çalьp teqnijkenidь, әsirese qa-
tьnas çoldarьnьñ asa kycti alqa
vasuvь, kәpьjtaldьñ, bankelerdiң
orasan өsyvi kәpьjtalijzimdi pisirip
өte pisirip çiveredi. Kәpьjtalijzim

нин күни озды, көрпјталізім адам баласының өсуvine ыуғет қасайтын кер тарпа кыcke айналды»

«Көрпјталізімнің кырежіні даусыз.

Қаж çerde bolsa da көрпциліктің төңкерістік санасы өсіп келеді. Муньң мың-мыңдаған белгісі көрініп отыр.

Ең көр тындырғанда көрпцталсылар ыуғуvазіje тақы да несе қыз мыңдаған қумьсы, қара қаруvalарды қытыр çeке бігер elderde сатыжалізімнің қенуvin кідирте тура алар. Бірақ олар көрпцталізімді қутқарып қала алмайды».

Көрпцталізімнің çer қызилік дақыдысының авьрмайықы кәзір кімге тусып отыр? Дақыдарыстың авьрмайықы көрпцталсылар алды мен қумьсы тавьна авдарып отыр. Дақыдарысы авьрмайықының қумьсы тавьна тускени өндірістің кемуvinен қумьсыздығы орасан кыcejді. Қумьсыздықтаң райдаланып, райдань не қурьм көралуv үсін көрпцталсылар қумьсыларды қал ақысын кемітіп қатыр. Қал ақы кемісе де азық-тыліктің арзан дауьнан өндірістің қумьстақы қумьсылар да ақыға усығар отыр. Дақыдарыс еңбексі қара қаруvalарға да, әсіресе отар elderдің қара қаруvalарына авьр соқыр отыр. Манароліжелі ұымдар қолындақы өнерлі кәсіп тавьның вөлсеқ вақысы қымбат, çerді, қалға алуv ақысы көтеріңкі вольптурғанда қарасаува өздерінің өнімін сол манароліжелі авь-қаруvасылық савда ұымдарына қарасыз арзанға сатады. Дақыдарыстан тап кыgesi кыcejіп варады. Дақыдарыстың авьрмайықы қумьсы

сы тавьның еңбеккер көрпцлігінің вельенділігін кыcejтіп, бір сырыға elde саясыздақыдарысқа, төңкеріс қасқайының туына қасқандатыр отыр.

Көментерің атқаруv көміжетінің 12-піленуі көрпцталізімнің сін ара турақталуының ақыры çerтенін айтты. Буі соқыс төңкерістердің қана толқыныңың васталуv çer қызилік төңкеріс көзалдымыздакөрініп ақындалып отыр

Көрпцталсылар дақыдарыстан өз елінің қумьсы, қара қаруvalары есеvінен, Кеңестер одақы есеvінен қутылуға вар кысін салып қатыр. Олаж вольса сақ туруvмыз керек. қырақылықты ел қор қав ісін кыcejтывіміз керек.

сатыжалды қурьыстың қаж қасқанан вольсада Кеңестер одақы өгілер ақыа васыр келеді, көрпцталсылар дуніjesі қаж қасқанан вольсада дақыдарысты қыспрақында қулдырап қулар өлуvге вара қатыр.

Екі қыже өлуvге қасқандар келе қатқан көрпцталдықы қыже көрпцталізім мен сатыжалды қыже-Кеңестер одақы арасында кыети кырес вольр қатыр. „Кімді кім çerер“ деген Ленин мәселесі çer қызилік майданға салынды. Буі мәселенің сатыжалізім райдасына сесілуvі анық. Сөз қоқы, віз çerіп келеміз, çerенеміз.

Чер қызи көлемінде көрпцталізімнің қурьр вара қатқаньн сатыжалізімнің çerіп келе қарқаньн тек бір вәі севектер қана емес, Авруvраньн Әмірікенің вевелді адамдарыда вур қувазіjenің қырақығақы оқымыстыларь, екауомістері де ақтыр отыр.

V. Қазастанды сатыжалды негізге қайта қуруvдақыта вьвстармыз

Енді Қазастан қайна келеjін. Әріjне Қазастан-Кеңестер одақының бір вөлегі вольқандықтаң әлігі ая

тылыр өткен қалпы одақыға қорьтынды да да кiredі. Оның вер қасқында өгкөндев қарқынына келгенде Қазастан

tan keñester odaqnyñ aldnyq qatarly avdandardyñ icinde. Sony men qatar, Qazaqstan aptanomyaly ult respublikesi bolqandyqtan, oktävirdiñ 15 clynda Qazaqstan qurlysynda da toqtalyr etyvimiz kerek.

Oktävirdiñ 15-cly-Qazaqstannyñ satsyjaldy negizge qajta qurlyuvybyñ 12 cly boldy; yjtkeni, biz keñesti Qazaqstan çasyñ 1920-clydy oktävirdiñ bolqan keñes sijezinen bastap eseptejimiz.

Buryn ult мәselesi burçuvazyjasy ultclydyq әdisi men, çeke ulttardyn bәlinip ketyvi men, bir ultty ekinci ultqa qarsty qojuv men ceciledi, degen pikir var edi; ol pikir bul kynde myldem maspara bolyp qaldy; sol pikirge qaramastan etken 12 clynyñ Lenin cil ult sajasatnyñ әvden çyzege asqandyq bolyp clyty; vasqaca aytqanda ult мәselesin pьroletaryjat dektatuvrasynyñ çaqdajynda, keñes ykimetiniñ arqasynda pьroletaryjatyq entьnatsionaldyq әdis pen cecyv çolnyñ ystemdk alyp clyqandyq boldy.

Keñesti Qazaqstannyñ vaasypaп kecirgen çoly, kәpьjtalijimizge soqpastan, satsyjaldy negiz ven erkendeç çoly boldy.

Resejdegi oktävir tәñkerisi öziniñ negizgi mindetin-satsyjalizim ornatu mindetin-cecerde „çol-çәnekej“, qozьmca qьzmet iretinde burçuvazyjalyq-demakiratyja tәñkerisiniñ mindetterin de qosa cecip ketti; yjtkeni bul мәselelerdi cecе ketpesine bolmajtyñ edi; әsirese burçuvazyjalyq pәmeccikti el çaqdajynda, avyl caruvaslyqьnda da qojam qurlysynda da vektik-vasьjalyq var elde qosa cecpesine bolmajtyñ edi. Bizdiñ Qazaqstanqa kelgende satsyjaldy tәñkerisiniñ ol qozьmca, vәgide mindet

teri әlgiden de kycti qojylyan edi.

Bir este volatyn nәse Qazaqstan oktävir tәñkerisi qarşandy otys burçuvazyjasynyñ meçev çatqan olary volatyn, ony caruvaslyq qurlysynda da, qojam qatynastarynda da ruvclyq, çarty vektik sarqьny var volatyn. Sondyqtan, Qazaqstandy satsyjaldy negizge qajta quruv, kәpьjtalij zimnen attap etyv degenimiz, burçuvazyjalyq-demakiratyja tәñkerisninde bir qьruv mindetterin „çol-çәnekej“ cecе ketyvi kerek degen söz edi. Biz sol mindetterdi de qosa cecip ettik.

Qazaqstandaqь keñes ykimetiniñ alqacqь dekiretteri çarity esinde cly qar dejmin: qalyñ mal, qun clydy lardy tyjuv çaqьndaqь dekiretter bolqan. Bular, clyna kelgende, burçuvazyjalyq-demakiratyja tәñkerisiniñ qandajnyñ bolsa da cecetin mindetteri edi. Bizdiñ negizgi mindetimiz Qazaqstandy satsyjaldy negiz ven qajta quruv volatyn; biz osьqan kiris kende, әlgilerdi „çol-çәnekej“, vәgde mindet iretinde cecip kettik.

Osь men çavat ajta ketetin bir әngime var; qazaq ultnyñ tәbesin kek ke çetkizyv, Qazaqstandy мәdeni jetti elge ajnaldьruv çolynda kyresip, eldiñ qamyn çegen Edigemsip çyrgen atь clyly Alac orda da, alac ordasy dar da qalyñ mal, qun, çerdi vaj ti legi, ruv bьqajь men pajdalanuv clydy vajaqьdan qalqan çaqьlyqtardy da çoja alqan çoq; olardyñ buqan dәrmeni bolqan çoq.

Alac ordasydar bul мәselelerdi birьnәjlap, tyjanaqь tygde cecyvdi oьna da alqan çoq; syjtir, olar әzderiniñ vajcyl-çarty vektil clyny көr setip, acьp aldy; qalyñ qazaq eliniñ tartyq çaqьnan da, ulttyq çaqьnan

da, azattıqqa cetyvine, olardıń ult mädenijet cöningen cötilip, ajtarlıqtaj körkejyvine de çav ekendigin körsetti.

Ulcı oqıoıandar bastıan ult qozqalısynıń özinen özi tönkeriscil bolıandıoı çajınan da bir-er söz ajta ketyv kerek.

Bul tuvralı bizde kör çazıldı; kör ängime de boldı; bul tuvralı meniń de çazıanım var-dı.

Bul qozqalısnı neni kökse de, onı bastıan, keınen özderiniń „Alac“ degen partıjasın ujımdastırıan alac-ordacıdarıń tilegi qandaj bolsa da, bul qozqalısnı, öziniń belgili örkendev satılarıda, tönkerisniń örkendev, satısnı qaj därecede bolıandıoına qaraj, özinen özi tönkeriscil qozqalısnı bolııan. Alac-ordacı ulcı oqıoıandar da zamanında sondaj özinen-özi tönkeriscil bolıan. Alac ordanıń sol tönkeriscildik röli (qızmeti) qacın vitti? Men revıral men öktöbir tönkerisiniń örediginde vitti, dep çazıan edim. Kızir oılap otırsam, onım teris eken. Sıynıa keıgende alac-ordacıdardıń özinen-özi tönkeriscil bolıan röli 1916 çıldıń ezinde bitken; onda bular qalıń eldiń qozqalısnı örcityvge kölden keıdergi volıp çavısqın; patca ykimeiniń, kərine minip, qalıqtıń köterilisin çäncip masuvına kərine volısp ketken-di. 1916-çıldıń köterilisi qazaqtıń vajcıl ulcıl oqıoıandarıń sajası piciniń ävden anıqtap bergin köterilis boldı. Sodan beri bul oqıoıandar oısp burçuvazıjasın, patsanı çanaraldarı, qazaqtıń vajı men moldaları qoldap, osılardı çaqıap is isteıde; tönkeriske qarıs, kerı tarıpa kyc boluvda.

Çoldastar, bizdiń Qazaqtıstandaqtı 12 çıldıq qurılıs satsıjaldı negizge

qajta quruvdıń eń durıs, çylgeli çalı boldı; volıanda ult erekeligin, ajqtı turmıstı, vardıtolıq esepıeı otırdıan çol boldı.

Biz eñbekci qazaqtıń erkin çarjıaladıq; äjel tendingin çarjıaladıq; qalıń maldı çojdıq; osılardan bastap, biz ilgeri attadıq. Qazaqtıstanımız da satsıjajizimniń çeyvin tolıq çamtamasız ettik.

15-çıldıń Qazaqtıstandaqtı qorıtındısyna qazaqtı ulcılın özini özi lenince vijlevi çyzege astı, adam ajqtıspız iri-iri önerli kəsip orındarı, temir çoldar salındı. sapqoz, qalqozdar qurıldı eñbekci qazaqtı eli otırdıq silandırdı, çalıp mindetti oquv çyzege asıldı. orta, çoıarqtı däreçeli mektepter ornadı, qazaqtı pırole tarjıatı quraldı; satsıjaldı qurılıs çamemleket vasqaruv isterine qalıń qazaqtı eñbekcileriniń özderi qatıp nastırdı; ult mädenijetiniń varlıqtarın örkendedi. Qazaqtıstandaqtı varlıqtı ultardı eñbekcileri birikken tuısp qandıq ıntımaq kycıjdi.

Ekinci çaqınan bul dävır ult otar qıldıoısynı, oısp pen ökirajnalıq qılıqtardı çer çöniıdegi zombılıqtarımıdem tolıq çojıoıan dävır boldı. avıldaqtı kəsek vaj - çartı vektirdiń zorlıq zombılıqtı da tolıq çojıoıan dävır; alac ordacıdardı qalı eñbekcilerden alastalıp, avıaq, çeke qaldırdıoıan deviri; turmıstaqtı çasılraq vojı kelgen kerı tarıpa-vaj salıtarı oırdı, çarılıa çıratıoıan däviri qaradıqtı pen nadandıqtı mejlince çojıla bastıandeviri köspe li çaruvacılıqtı mecev vajıldıq turı birte-birte, durıstap çoja bastıan dävır.

Endi öktöbirdiń 15, Qazaqtıstanı 12 çılı icindegi qurılısımızdı

qortyndьsyn kersetetin bir nece kele
li syjrylardь atop etejik. Bul arada
bir eskerte keterlik sez var; tьkьeris
ten burьnqь Qazaqьstandь, jaqьny
sol kezdegi „Kirkirajdь“ tolyq kьr
sete alatьn mьlimetterimiz ete sa
qьn; sondьqtan qolda var derekterdi
qana atop etpekcinin.

**Sьzdi ьnerli kьsipten vas
tajьq:** Qazaqьstan ьnerli kьsibine
qumсалqan kyrdeli qaraqat 1924-25-
qьlda 1.059 mьn som volьp edi,
1932-qьly (qosparca) 334 mylijen som
volьp otyr. ьnerli kьsiptin varlyq ьni
mi 1922-23-qьlda (сервоп аqса еsevi
men) 10.250 mьn somdьq edi; 1932
qьly (qospar vojьnca) 578.000 mьn
som volqaly otyr, Qalyq caruvacьly
qьnyq varlyq ьniminiq ьsyvi men qa
tar, ьnerli kьsip ьniminiq salmaqь
ana qurьlym carcaq ьsyvde, munьq
salmaqь 1926-qьlda 10 pьrsent edi,
1932-qьly 43 pьrsent voldь, bul Qaza
qьstanda ьnerli kьsipti kyctirek ьr
kendetyv sajasatьnyq qemisi.

Avьl caruvacьlyqь Qazaqьs
tandaqь qalьp egis kьlemi 1921-qь
ly 2,249 mьn kektir edi, 1932-qьly
5,496 mьn kektir voldь. Qalьp egis
kьlemi kьveiyv men qatar qazaq sa
ruvalary egisiniq salmaqь da kycejdi
1926 qьly 25 pьrsent edi, 1932-qьly
50 pьrsent volьp otyr.

Kьzir Qazaqьstandaqь varlyq sa
ruvalьny 63,7 pьrsent qalqozda 1932
qьlyqь varlyq egis kьlemi 5.496 mьn
kektir volьsa, qalqozdardьki 4.772 mьn
kektir volьp otyr. Qalьp mьcijnele
nyv onьq icinde avьl caruvacьlyqь
nyq tьrakterlanuvь kьveijp keledi.
Kьzir Qazaqьstanda 74, M.T.S. var,
olardaqь tьrakterlar 59.159 at kycin
dej. Bul M.T.S. tardьny 38 i qazaq
avdandarьnda. Kьzir 171 M.T.S. var.

onьny 139 ь qazaq avdandarьnda, viz
de talaj-talaj mal, egin sarqozdary
var. Kenester odaqьndaqь sarqozdar
dьny ycten biri vizde.

**Temir qol qurьlysanda da y
ken ylken tavьstarьmyz var.** Bes qь
dьqьny tuqьlyсь-Tyrkistan Sivr temir
qoly Qazaqьstannan salьndь, 1914-
qьly vizdegi temir qoldardьny uzьndь
qь 2257 kelemetir volьsa, 1932-qьly
5295 kelemetirge qetti. temir qoldar
dьny tasьqan qьkteri de kьveiyvde.
Temir qoldardьny tasьqan qьkteri
1913-qьly 1.428,582 tonnь edi. onьny
icindegi vizden sqarьlyqanь 773.330
tonnь volqan 1932-qьly tasьqan qьk

4,511.972 tonnь volmaqь. Onьny icin
degi vizden sqarьlylatьly 1,825,859
tonnь voladь, Bul syjrylar minsiz
dej almajmyz, qajta bularmelcerli qa
na syjrylar. Sonda da bular istin qai
pь qajьn ьvden aqьarta aladь, Bul
arada sizderge eskerte keterlik
sьzim mьnav; 1913 - qьly vizden
sqarьlyqan qьk vizge kelgennen kьp
edi, 1932-qьly vizge kelgeni vizden
sqarьlyqanьny eki orap alqaly otyr.
Mundaj qarьsqь qojьp salqastьruv edi
sin negizdi durьs, dep ajtrajmyн. Qaj
ta Qazaqьstandaqь ьnerli kьsip, avьl
caruvacьlyqь qьnindegi adam ajtqь
sьz ulь qurьlystardьny arqasьnda viz
den sqarьlylatьn (munьny ьzi cartь
uqьm, yjtkeni viz tutasqan bir Odaq
tьny vьlcegimiz qoj) vujьm, vizgь ke
letinьen (bul da cartь uqьm) tez
arada asuvь kerek, asadь da. Ol viz
din ьsip ьrkendegenimizdin belgisi
volmaqь kerek, al endi dal mьna et
ken vaqьtta vizge kelgen vujьmdar
dьny vizden sqarьlyqandьny eki orap
alqandьny Qazaqьstan caruvacьlyqь
na adam ajtqьsьz kyrdeli qaraqat
qumсальp otyrqanьny kьrsetedi, vizge

proletarijat memleketiniň kóp kómek berip otyrýanyn aňqartady. 1913 çyldyň sýjrylary „Kirkirajdyň“ naqyz otar bolýandygyn ыspattady.

Qazaqystannyň proletarijaty da ösynde. 1913-çyly çumьscylar men qьzmetciler 55,200 edi, onyň icinde gi qazaqь 3.200 edi. 1932-çyly 451.000 volьp otyr, onyň icindegi qazaqь 135.000.

Mädenijet qurьlysy da adam aytqьsyz alqa basuvda. Bastavьc mektepter 1915-çyly 1825. ondaqь oquv cylar 76,000 edi, qazaqь 13,000 edi 1932-çyly bastavьc mektep 8,051 oquvcylary 60,3,000 onyň qazaqь 276,000 boldь.

Tömennen çoqaryraq köteriňki mektep 1915-çyly 74 edi, 1932-çyly 328 boldь. Çoqaryqь däreçeli mektep de genderini 1915-çyly myldem çoq edi 1932-çyly çoqaryqь däreçeli mektep 8 boldь, çoqaryqь däreçeli avь caruva mektepteri 3 boldь. Qazaq kəzeti 1915-çyly 2 edi, tyjraçь 45 000 edi 1932-çyly 90 kəzet var, tyjraçь 374 000.

Budçet. 1923-24-çyly 14,410 mьd som edi. 1932-çyly 180.000 mьd som boldь.

Qazaqystannyň qalyq caruvacьlygьna çumsalojan varьlyq qaraçat 1932 çyly 1.026 mylijen som volьp otyr.

Qalyq caruvacьlygьnyň varьlyq öni mi icindegi satsьjalды sektirdiň sal maqь vьjы 87,3 pursent, boldь.

Qazaqystan qurьlysyndaqь vastьvastь çetiskendiklerimizli kəsetetin negizgi sьjrylar osь. Bul arada aьryqca atar ötetnim: ekinci ves cьldьqta Qazaqystandaqь qurьlysy isteri öte-möte öris alady. Sonav Altaj, Balqac, Qaraqandy, Emvi, Qazaq, pe llymetalь degenderini 2 ekinci ves cь

ldьqta qana aьta qaloqandaj örkendej alatyň volady. Ekinci ves cьldьqtyň alqacqь cьlynan vьlaj sapqozdarda, qalqoz tavarь permelerde is sapasьny mejlince arttyrьp, qalqoz eginderiniň cьqьmь da aьtarьlyqta j volatyň cьqar dejmin.

Igeri basqan çetiskendiklerimiz ça ьnydaqь çoqaryqьda atar ötken sьjrylarьmyz Qazaqystannyň satsьjalды negizge qajta qurьlyvynda orasan zor çetiskendikter varьlygьny kəsetedi.

Bul sьjrylar Qazaqystannyň, kə ьrytalijizimge soqpastan, naqyz satsьjalizim çolyňa tysip örkendej vastaqanyn, sol çolda övden vekemdenip alqanyn kəsetedi.

Bul tavьstarьmyz ult məselesin Lenince ceckendiktin çemisi; proletarijat memleketiniň kəsetken kömeginiň çemisi; partьjamьzdyň çana Stalin çoldas vastatqan Lenincil ortalьq kəmiytettin durьs basьlygьnyň çemisi,

Bizdin Öktəbiridin 15 çyldьqь qar sanьndaqь tavьstarьmyz aldyqь qatardaqь elder proletarijatyň kömegi men mecev elder kərytalizimnen attar ötip, satsьjalizimge kəce alady, degen Lenin çyjesinin durьstьgьny is çyziinde kəsetken tavьstar.

Soqajьp, Bajtursьnyr çana basqada kərine tənkeris çavlarь özderince teorьja cьqaryp, viz Qazaqystandy kəkejtemiz, keneltemiz, dep edi: quraldь çorьq kyci men Qazaqystandy kərytal memleketteriniň virevine otar etip veyuvge tyryrьp edi; əli tyrysvuda; Öktəbiridin 15 çyldьqьndaqь Qazaqystan tavьstarь sol Soqajьp vajtursьnyr çana basqalarьnyň teorьjalatьnyň əvdenmasqara volqandygьny qana kəsetpejdi; onyň ystine